

**ALİ RIZA PAŞA HÜKÜMETİ'NİN İSTİFASI ÜZERİNE SİVAS
VİLAYETİ'NDEN GÖNDERİLEN PROTESTO TELGRAFLARI**

Dr. Selçuk URAL*

ÖZET

Mondros Mütarekesi döneminde Anadolu'daki en önemli politik gelişme, hiç şüphesiz Milli Mücadele Hareketidir. Hareket, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliği ve teşkilatçılığı sayesinde Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın bütün engellemelerine rağmen geliştiği gibi, onun iktidardan uzaklaştırılmasında da etkili oldu.

Yeni hükümet, Ali Rıza Paşa tarafından kuruldu. Hükümet ile Temsil Heyeti arasında Mustafa Kemal Paşa'nın gayretleri sonucunda kurulan ilişkiler kısa sürede büyük gelişme gösterdi. Taraflar arasındaki gelişen bu ilişki, İtilaf Devletleri'nin tepkisine yol açtı. İtilaf Devletleri'nin yoğun baskısına dayanamayan Ali Rıza Paşa, 4 Mart 1920'de istifa etti. Hükümetin istifası Mustafa Kemal Paşa tarafından şiddetle protesto edildi. Mustafa Kemal Paşa, vilayetlere, kolordu komutanlıklarına ve müdafaa-i hukuk teşkilatlarına gönderdiği telgraflarda; halkın tepkisini ortaya koymasını istedi. Bu istek doğrultusunda Sivas'tan pek çok telgraf gönderildi. Bu telgraflarda hükümetin istifası protesto edilmesinin yanı sıra, milli bir hükümetin kurulması halk tarafından dile getirildi. Protesto telgraflarının sonucu olarak Salih Paşa yeni hükümeti kurmakla görevlendirildi.

İtilaf Devletleri'nin Mondros Mütarekesi'nden yararlanarak Osmanlı Devleti'ni parçalamak istemelerine tepki olarak ortaya çıkan Milli Mücadele Hareketi, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliği ve teşkilatçılığı sayesinde kısa sürede önemli bir siyasi güç haline geldi. Erzurum ve Sivas'ta yapılan kongrelerle, hareketin ilkeleri ve hedefleri ortaya kondu. Buna göre; Türk milletinin ve devletin bölünmez bütünlüğünü korumak hedefi doğrultusunda milli iradenin esas, Kuva-yı Milliye'nin amil kılınması ilkesi benimsendi.

Milli Hareket, Damat Ferit Paşa iktidarlarının bütün engellemelerine ve hatta ortadan kaldırma girişimlerine (Ali Galip Olayı gibi) rağmen, gelişimini

* Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

sürdüdü¹. Sivas Kongresi'ni basma girişiminde başarısızlığa uğrayan Damat Ferit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın etkili stratejisi sonucunda 2 Ekim 1919'da iktidarı Ali Rıza Paşa'ya bırakmak zorunda kaldı².

Mustafa Kemal Paşa, 2/3 Ekim gecesi yeni hükümete çağrıda bulunarak, Sivas Kongresi kararlarının benimsenmesi halinde kesilen ilişkilerin yeniden başlatılabileceğini beyan etti³. Harbiye Nazırı Cemal Paşa, hükümet adına 7 Ekimde gönderdiği telgrafla teklifin olumlu karşılandığı ifade etti. Cemal Paşa telgrafında; Hükümetin Temsil Heyeti ile aynı düşüncede olduğunu, devletin ve milletin itibarını yeniden tesis etmek için milli iradeye tâbi olacağını vaat etti⁴.

Hükümet ile Temsil Heyeti arasında başlatılan ilişkiler, 20-22 Ekim tarihleri arasında Amasya'da yapılan görüşmelerle en üst noktaya ulaştı. Görüşmeye Hükümet adına katılan Salih Paşa, Temsil Heyeti'nin isteklerini dikkate alarak Mebusan Meclisi'nin açılmasını ve hükümetin yapacağı çalışmaların meclis tarafından kontrol edilmesini kabul etti⁵.

Hükümetin gerek yapısı, gerekse uygulamaları itibariyle selefinden farklı bir çizgide olması İtilaf Devletleri'nin ve özellikle İngiltere'nin tepkisine neden olmaktan gecikmedi. Zira Hükümet, Mebusan Meclisi'nin açılması taahhüdünü 12 Ocakta uygulamaya soktuğu gibi, Milli Hareket taraftarı çok sayıda mebusunda seçilmesine ses çıkarmamıştı. İngiliz makamları bu şartlar altında Anadolu'nun paylaşılmasını içeren antlaşmaları Hükümete ve Meclise kabul ettiremeyeceklerini çok iyi biliyorlardı. Esasında hükümetin bütün uygulamalarını Milli Hareket lehinde görmek mümkün değildi. Buna rağmen İngilizler çıkarları açısından tehlikeli gördükleri Ali Rıza Paşa Hükümeti'ni işbaşından uzaklaştırılması için siyasi çalışmalarını yoğunlaştırdılar. İngiliz Yüksek Komiserliği, 20 Ocak 1920'de hükümete verdiği notada; Harbiye Nazırı Cemal Paşa ve Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'yı Kuva-yı Milliye'ye yardım etmekle suçlayarak istifalarını istedi⁶. Bu istek, devletin iç işlerine açık bir müdahale anlamına gelmesine rağmen, hükümet milli iradenin gereğini yapmak yerine paşaların istifasını kabul etmekle yetindi. Buna karşın Mebusan Meclisi Milli Hareket taraftarı mebusların çabalarıyla "Misâk-ı Millî'yi" kabul ederek İngiizlere karşı milli iradeyi ortaya koyan siyasi bir karar aldı. Misâk-ı Millî'nin kabulü Hükümet-İngiliz ilişkilerini iyice gerginleştirdi. İngiizlerin yoğun baskısı bu tarihten itibaren iyice arttı. Baskılara dayanamayan Ali

¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 343763; Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), K.19, G.48, B.48; K.17, G.30, B.30.

² Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, II, Ankara 1998, s.11.

³ Kemal Atatürk, *Nutuk*, III, İstanbul 1982, s.1059-1060.

⁴ Tefik Bıyıkhoğlu, *Atatürk Anadolu'da*, Ankara 1981, s.126.

⁵ Kemal Atatürk, *Nutuk*, I, İstanbul 1982, s.243.

⁶ Atatürk, *Nutuk*, I, s.372; TİTE, K.18, G.8, B.8.

Rıza Paşa 3 Martta istifasını Padişah'a sunmak zorunda kaldı⁷. Ali Rıza Paşa istifasına gerekçe olarak iki hususu ön plana çıkarmaktaydı. Birincisi, Avrupa'da Türkiye lehinde gelişen bazı kanaatlere karşı katliam söylentilerinin çıkarılması üzerine hükümetin bunları yalanlamak için yaptığı yayınların İtilaf Devletleri tarafından sansüre uğratılmasıydı. İkincisi ise; Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye hatlarının üç kilometre geri çekilmesinin kabul edilmemesi üzerine Yunanlıların saldırıya geçerek Bozdağ'ı işgal etmeleriydi⁸.

Hükümetin istifası üzerine İstanbul'daki siyasi beklenti Damat Ferit Paşa'nın yeni hükümeti kuracağı ve Mebusan Meclisi'nin kapatılacağı şeklinde idi. Bu ihtimaller, Mecliste ve özellikle Milli Hareket taraftarı mebuslar tarafından kurulan Felâh-ı Vatan Grubu'nda endişeye sebep oldu. Çünkü Damat Ferit Paşa'nın iktidara gelmesi halinde mutlakiyete dönülmesi ve bu suretle milli iradenin ortadan kaldırılması kaçınılmazdı. Bu sebeple Meclis başkanı Celalettin Arif Bey ve Felâh-ı Vatan Grubu'nun önde gelen isimleri Padişah'a yaptıkları başvurularda; Meclis çoğunluğunu dikkate alarak bir sadrazam atmasını, aksi takdirde devletin ciddi bir siyasi bunalımda karşı karşıya kalacağını ifade ederek, Damat Ferit Paşa ve hatta Tevfik Paşa'ya görev verilmemesini istediler⁹.

Rauf ve Kara Vasıf Beyler, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdikleri telgrafta; İstanbul'daki olumsuz siyasi havaya değinerek, Meclisin dağıtılacağını ve Damat Ferit Paşa'nın da sadarete getirileceğini belirterek, etkili öntemlerin alınması gerektiğini ifade ettiler¹⁰.

Mustafa Kemal Paşa, hükümetin istifası sonrasında ülkenin geleceğini Saray'a ve İngilizler'e terk etmek niyetinde değildi. Milletnin iradesi ortaya koyulmazsa bu zamana kadar yapılan fedakarlıklar yok olabilir, ülke ve millet İngilizler'in ve Saray'ın öngördüğü kadere mahkum olabilirdi. Bu sebeple milli iradeye saygılı bir hükümetin kurulması hususunda Meclisi cesaretlendirmek amacıyla Mustafa Kemal Paşa 4 Martta Meclis Başkanlığı'na şu telgrafı gönderdi:

"Meclis-i Mebusan Riyaseti Vekâlet-i Celilesine

"Düvel-i Mütelifenin müdahalâtı mükerreresine karşı nihayet Ali Rıza Paşa kabinesinin huzuru mecliste istifasını verdiği teesürle haber alınmıştır. Aydın cephesinde, mübarek vatanı istilâ etmeye çalışan düşmanla Kuvayi Milliye çarpışmakta ve her karış toprağına, sadık ve fedakâr evlâtlarının nâşlarının

⁷ TİTE, K.17, G.44, B.44.

⁸ Atatürk, Nutuk, I, s.394.

⁹ Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, IV, Ankara 1991, s.249.

¹⁰ Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta Rauf ve Kara Vasıf Beylerin birkaç hafta önce kendisinden hükümet işlerine müdahale etmemesini istediklerini, fakat şimdi Meclisin kapatılmaması için girişimde bulunmasını istediklerini, kendisinin ise bunun gereğini bu kişilerin arzusu olduğu için değil, vatanın çıkarları bunu gerektirdiği için yapacağını ifade etmekteydi (Atatürk, Nutuk, I, s.397.)

defnetmektedir. Hiçbir kuvvet, hiçbir salâhiyet, tarihin emrettiği bu vazifeden milletimizi menedemeyecektir. İstiklâli milli ve vatanımızın temini hususunda her fedakârlığa âmade bulunan milletimizin, hevecanı mukaddesini ancak milletin itimadı tamını haiz bir hükümetin resikâra getirilmesi tatmin edebilir. Bütün millet, bu tarihî günlerde, iradei milliyesinin vekâleti mutlakasını haiz bulunan mebusların mukarreratı katiyesine naşikibane muntazırdır. Vatana ve tarihe karşı, deruhde ettiğiniz mesuliyeti azımeyi ve bütün cihanın kürsii müzakeratımıza mâtuf olan enzârı tekikını düşünerek, milletin azmi fedakâranesiyle mütenasip kararlar ittihaz buyurulacağından emin olduğumuzu ve vatanperverane mesainizde bütün milletin refik ve müzahir olduğunu arz eyeriz efendim"¹¹.

Mustafa Kemal Paşa, Padişah'a gönderdiği telgrafta ise; İtilaf Devletleri'nin devletin bağımsızlığını hiçe sayarak yaptıkları baskılara daha fazla dayanamayarak istifa eden Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin istifasından dolayı milletin derin bir heyecan içinde olduğunu, milletin milli emeller doğrultusunda hareket edecek bir hükümetin işbaşına getirilmesini sabırsızlıkla beklediğine, milli vicdanı tatmin edemeyecek bir hükümet başkanına bir dakika bile tahammül edilemeyeceğine ve böyle bir halin meydana gelmesi durumunda tarihte eşi görülmemiş kötü olayların çıkabileceğine dikkat çekmekteydi¹².

Bu genişmelerinin kurulması planlanan yeni hükümetin milli iradenin bir tezahürü olması için yeterli olmadığını çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa, milletin kendisini yönetecek insanları belirlemede etkili olmasını sağlamak için komutanlara, valilere, mutasarrıflara ve Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkeziyelerine şu telgrafi gönderdi:

"İtilâf Devletlerinin tahammülfersa bir şekle gelen müdahalât ve tazyikatından dolayı kabine, 3 mart dünkü gün istifa etmiştir. İstilaati mevsukamıza nazaran kabinenin iskâtı Ferit Paşanın veya emsalinden birinin mevkii iktidara getirilmesi ve İstanbulda ecnebi âmaline hadım, bir şûrayı hilâfet teşkili esasları üzerinde haricî düşmanlar tarafından idare edilen ve muhalif fırkaların, tavassutiyle vücuda gelen bir komitenin neticei faaliyetidir. Yani komitenin faaliyetine zemin hazırlamak için İtilâf Devletleri, evvelâ kabineyi istifaya mecbur edecek tazyikat icra etmişlerdir. Vaziyetin bu vahameti karşısında, Meclisi Mebusan, bittabi icabeden teşebbüsâtı müessirede devam etmektedir. Ancak teşebbüsâtı mezkûrenin fiilen teyidi için, âcilen âmalı milliyeyi tatmin edemeyecek bir kabine reisine, milletin tahammül edemeyeceğini gayet şedit bir lisanla mabeyni humayuna, Meclisi Mebusan riyasetine ve matbuata bildirmek lâzımdır. Bu telgrafların vusulünde, dakika fevtedilmiyerek bu şekilde telgraflar ihzar ve bu gece behemehal keşidesi esbabının istikmalıyla buraya da yarın sabaha kadar malûmat itasını ehemmiyetle rica ederiz"¹³.

¹¹ Atatürk, **Nutuk**, I, s.397-398.

¹² Atatürk, **Nutuk**, I, s.398.

¹³ Atatürk, **Nutuk**, I, s.399.

Bu telgraftan da anlaşılıyor ki; Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri'nin ve Saray'ın Türk milletini ve onun iradesini yok sayarak iktidarı ele geçirmeye çalışmalarına karşın, milletin haklarını yine kendisinin savunmasına davet etmekteydi.

Bu telgraf üzerine 4/5 Ekim gecesinden itibaren başlayan "telgraf fırtınası" ayın beşinci ve altıncı günlerinde de devam ederek İstanbul'a yüzlerce protesto telgrafi gönderildi. Bunlar içerisinde Temsil Heyeti'ye uzun süre ev sahipliği yapan Sivas Vilayeti'nden gönderilen telgraflar önemli bir yer tutmaktadır.

1918 yılı mülki taksimata göre Sivas Vilayeti; Sivas, Amasya, Şarkî Karahisar ve Tokat sancaklarından ve bu sancaklara bağlı yirmi iki kazadan meydana gelmekteydi¹⁴.

Sivas Sancağı'ndan merkez kaza dahil olmak üzere Aziziye, Şehirkışla, Hafik, Darende, Kangal ve Gürün'den protesto telgrafları gönderildi. Amasya Sancağı'ndan merkez kaza dahil olmak üzere, sancağa bağlı beş kazadan da protesto telgrafi çekildi. Şarkî Karahisar Sancağı'ndan sadece Alucra ve Mesudiye'den telgraf gönderildi. Tokat Sancağı'ndan ise, merkez kaza başta olmak üzere bütün kazalardan protesto telgrafları gönderildi.

Sivas'ın milli hassasiyetler hususunda son derece duyarlı olduğu gönderilen telgraflarla kendini göstermektedir. Zira, Vilayet dahilindeki yirmi bir Müdafaa-ı Hukuk şubesinin telgraf göndermesi buradaki teşkilatların gerek sayı, gerekse etkinlik itibarıyla diğer vilayetlere oranla kuvvetli ve duyarlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Gönderilen bütün protesto telgraflarını yazmak yerine, sadece dört sancaktan gönderilen telgraflara yer verilerek ortak noktalar üzerinde durmak daha doğru olacaktır:

SİVAS (Merkez Kaza):

"Haysiyet-i Millîyye ve istiklâlimizi muhil olarak düvel-i İtilafîyyenin vaki olan tazyikatiyle kabinenin istifasını maatteessüf haber aldık. Hâkimîyyet-i Millîyyenin tecelligâhı olan Meclis Millîmizin âmâl ve metalib-i millîyyemizi temin edeceğine kanaatımız ber-kemal ise de düşmanlarımız tarafından ihzar edilen tertibat-ı nifak-cûyâne ve ihtilalkârânenin eskâr-ı umumîyye-i millîyyede hâsıl

¹⁴ Sivas Sancağı'na; Aziziye, Şehirkışla, Yıldızeli (Yenihan), Hafik, Divriği, Darende, Kangal ve Gürün, Amasya Sancağı'na; Merzifon, Köprü, Ladik, Havza, Gümüşhacı Köyü, Şarkikarahisar Sancağı'na; Suşehri, Mesudiye, Koyulhisar, Alucra, Tokat Sancağı'na ise Erbaa, Reşadiye (İskefsir), Zile ve Niksar kazaları bağlıydı (Selçuk GÜNAY, **Resmî Devlet Salmemelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nun Seneler İtibarıyla Mülkî Taksimatı** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1980, s.256.

eylediği galeyânın teskini ve vakayı-i müessifeye meydan verilmemesi için buhran-ı Vükelaya sür'at-i mümküne ile nihayet verilmesi lazımdır. Ancak teşekkül edecek kabinenin Meclis-i Millimizde haiz-i ekseriyet olan gurubun mâzhar-ı itimadı olabilmesi ve vicdan-ı milliyi cerihadar eden Ferit Paşa ve emsalinin kabine teşkiline memur edildiği takdirde tarih-i Osmanîde mevcut olmayan vakayiiin hulusuna sebep olacağını ve böyle kabinenin milletçe muta olamayacağını selâmet-i milliyemiz namına arz ve istirham eyleriz.

5 Mart 1336

"Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Sivas Heyet-i Merkeziyyesi Namına Halis Turgut, Belediye Reisi Abdullah, Müftü-i Belde Abdurrahman"¹⁵.

AMASYA (Merkez Kaza):

"İstanbul'da ecnebî propagandası ve menfaat-i şahsiyye saikasıyla başkaldıran ve Kuva-yı Milliyye ve vatanın zararına ika-yı şekavet eden erbab-ı fesadın cinayetkâr te'sirleriyle kabinenin zaaf ve acze düşerek mecbur-u istifa olduğu şimdi haber alındı. Makam ve menfaat-i hasise düşkünü hainlerin düşmanlara alet olarak hayat ve istikbalimiz ile oynamak istediklerini görüyoruz. Saika-ı hirs ve menfaatle düşmanlara körü körüne bazice olan bu vatan hainlerinin ve vatan ve vatandaşlarına suikastlarını, millet silahıyla reddetmeye azmetmiştir. Meclis-i Ali-i Millimizi pek kat'î ve metin teşebbüsatta rehber olarak görmek isteriz. Vatanını tehlikeye sürüklemek isteyenlerle hempalarının r'es-i kâra getirilmesini umum millet hainâne bir hareket olmak üzere telakki eder. Dahilî, haricî gizli ve aşıkâr müdahelâtı kırmak hususunda vaki olacak teşebbüsâtı canımızla, kanımızla müdafaya katiyyen azmettiğimizi arz ile bu hususta hiçbir te'sire ser-fürû etmeyerek vazife-i vataniyyemizin kemal-i metanet ve cesaretle ifa buyurulmasını niyaz eylerim.

5 Mart 1336

"Amasya Müdafaa-i Hukuk-u Milliyye Cem'iyeti Hey'eti: Müftü Teyfik, Belediye Reisi Mustafa, Eşraftan Miralayzâde Hamdi, Tuzcuzâde Hilmi, Mumcuzâde İsmail, Hakkı, Hacı Mehmetefendizâde Mehmet, Mehmetbeyzâde Lütfi, Yumukosmanzâde Hamdi, Çavuşluzâde Ahmet, Bicanzâde Süleyman, Tüccardan Hacı Osmanzâde Halil, Tiryakizâde Tahsin, Meryemzâde Mahmut, Pazarzâde Nuri, Hocazâde Lütfi"¹⁶.

¹⁵ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, I, Devre: 4 İctima Senesi:1, Ank. 1992, s.343.

¹⁶ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, I, s.342.

Tokat (Merkez Kaza):

"İtimadınıza mazhar olan Ali Rıza Paşa kabinesinin, maksat ve mahiyetleri aruk bütün müleğe anlaşılmış olan harıcı ve dahı aüşmantarın tesiri meşumu ile istifa eylediğini pek derin bir teessürle haber aldık. Amali milliyemizi temsil eden biz muhterem vekillerimizin bu darbei hainaneyi kemali ciddiyet ve vekar ile karşılayacağınıza emin ve mutmainiz. İtimadınızı kazanamayacak herhangi bir kabineyi ve bilhassa Ferit Paşa ve emsali gibi hainlerin riyetini katiiyen tanımayacağımızı Atabei Ulâya arz eyledik. Yaşadığımız saatlerin kıymeti tarihiyesini idrak ederek Osmanlı ve İslam tarihine bir misali hamaset ve numunei hamiyet ilavesi sureti ile ve kemali azm ve metanetle ibrazı fedakâri eylemenizi şiddetle intizar eder ve bütün mevcudiyetimizle arzı müzaheret eyleriz.

5 Mart sene 1336

"Tokat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziyesi Namına Kâtibi Mesulü Dr. Remzi"¹⁷.

Şarkî Karahisar Sancağı'na Bağlı Alucra Kazası:

"Amal-i milliyyeye hadim olarak teşekkül edip Meclis-i Mebusanımızda ekseriyet-i kahire ile mazhar-ı itimad olmuş bulunan Ali Rıza Paşa kabinesinin, İtilâf devletleri mümessilleri tarafından her gün binlerce tazyikat neticesi olarak istifaya mecbur edildiğini haber aldık.

"Ruh ve Âmâl-i milliyyeden müteşekkil kabinenin şu ânî ve gayr-ı muntazır istifası din ve iman ve namuslarını para mukabilinde ecanibe satmış bir takım hain-i vatanların eser-i teşvik ve memalik-i mahrusai Şâhanelerinin elde kalmış bulunan şu küçük aksamının dahi inkisamını intaç edemeyecek artık hiçbir ferd kalmadığından kanaat-ı hâsıl buyurulmasına ve Ali Rıza Paşa kabinesinin esbâb-ı uskatı, Ferit Paşa ve emsallerinin riyâseti altında bir kabine teşkili maksadından münbais ise böyle bir kabineyi hiçbir veçhile kabul ve tanımayacağımızı ve binaenaleyh umur-u hükûmetin âmâl ve makasid-i milliyyeye hâdim rical-i devletten birine tefviz buyurularak millet arasında da yeniden nifak ve şikak kapılarının açılmasına mahal bırakılmamasını arz ve istirham eyleriz. Ferman şevketlü kudretli padişahımız efendimiz hazretlerindir.

5 Mart 1336

"Belediye Reisi Mustafa, Müdafaa-i Hukuk-u Milliyye Cem'iyeti Reisi Arif"¹⁸.

¹⁷ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, I, s.335-336.

¹⁸ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, I, s.367.

Yukarıda tam metni verilen telgraflar ile diğer 17 telgrafın ortak noktalarını şöyle sıralamak mümkündür:

1-Milletin ve Meclis'in güvenini kazanmış olan Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin istifası, kamuoyunda büyük heyecana ve üzüntüye yol açmıştır.

2-İstifanın arkasında İtilaf Devletleri ile onlarla işbirliği yapan yerli şer odaklarının payı vardır. Bu kesimler, kendi çıkarlarına hizmet edecek kişilerin iktidara gelmesine çalışmaktadır.

3-Millet, kendisine karşı oynanan iç ve dış entrikaların farkında olup; bu oyunları alt edecek maddi ve manevi güce sahiptir.

4-Millî iradeye tâbi olmayacağı açık olan Damat Ferit Paşa ve benzerlerinin, Sadaret'e getirilmesi millet tarafından asla kabul edilmeyecektir.

5-Meclisin, dolayısıyla milletin güvenine layık kişiler iktidara getirilmelidir. Bu yolun uygulanması halinde siyasi bir buhranın çıkması önlenmiş olacaktır.

6-İçine düşülen durumdan kurtulabilmek için Meclis sorumluluğunun bilinciyle daha aktif çalışmalıdır.

Telgraflardaki bu ortak noktalara ek olarak bazı farklı ifadelere de yer verilmiştir:

Gürün kazasından 4 Martta gönderilen telgrafta; hükümeti kimin ya da kimlerin kuracağı hususunda milletin isteğinin dikkate alınmaması halinde İstanbul ile münasebetlerin kesilebileceği uyarısında bulunuldu¹⁹.

Kangal'dan Hacı Salih imzasıyla gönderilen 4 Mart tarihli telgrafta; yabancı müdahalelerin devam etmesi durumunda milletin her ne pahasına olursa olsun silahlî mukabelede bulunmaya kararlı olduğu vurgulanmaktaydı²⁰.

Şehirkişla Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti adına Şakir Bey ve Belediye Reisi Hasan Bey imzasıyla gönderilen telgrafta da; yeni hükümetin milletin güvenine layık olması gerektiği belirtilerek, aksi halde halkın galeyana geleceği ve bunun sonucunda da çok vahim olayların çıkacağı uyarısında bulunulmaktaydı²¹.

Ladik'ten Müftü Ahmet Hamdi imzasıyla gönderilen telgrafta; İstanbul'da yabancı devletlerin çıkarlarına hizmet edecek ve Hilafet Şurası oluşturulması esaslarına dayanan bir hükümetin meydana getirilmesinin ülkede büyük karışıklıklara yol açacağı beyan edilmekteydi²².

¹⁹ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, I, s.346.

²⁰ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, I, s.334.

²¹ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, I, s.340.

²² Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, I, s.345.

Niksar'dan 5 Martta gönderilen telgrafta; milli birliği sağlamaktan uzak bir hükümetin işbaşına gelmesi durumunda Adana'da Türklere karşı girişilen mezalim ve cinayetlerin bütün ülkeyi kapsayacak şekilde genişlemesinden endişe edildiği belirtilmekteydi²³.

Gümüşhacıköy ve Zile kazalarından gönderilen telgraflarda ise, Millet'in hukukunu dikkate almayan, programını buna göre hazırlamayan bir iktidarın hain olarak vasıflandırılacağı ve bu hükümetin düşürülmesi uğrunda aktılacak kandan Padişahın ve Meclisin tarih nezdinde sorumluluk altına gireceği vurgulanmaktaydı²⁴.

Mesudiye'den Belediye Reisi İzzet ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Reisi Sami Beylerin imzasıyla gönderilen telgrafta da; Ali Rıza Paşa'nın istifasının basit bir iktidar değişikliği olarak görülemeyeceği ifade edilerek; istifanın meydana geliş şekli itibarıyla, meşrutiyet idaresinin büyük yara aldığı iddia edilmekteydi²⁵.

Lider, teşkilat ve millet birlikteliğinin en önemli örneklerinden birini meydana getiren bu telgraflar, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'da uyguladıkları sansür dolayısıyla basına ve İstanbul kamuoyuna yansıtılmadı. Buna karşın Meclis'e ve Saray'a ulaştırıldı²⁶. Nitekim 6 Martta Meclis Başkanı Celalettin Arif Bey, yeni seçilmiş olan Başkanlık Divanı Üyelerini Padişah'a takdim etmek ve memleketin her köşesinden gelen telgrafların içeriğinden Padişahı haberdar etmek amacıyla onları Saray'a götüldüğünde Başkatip Ali Fuad Bey telgrafların Saray'a da geldiği karşılığını verdi. Ali Fuad Bey, hatıratında üstü kapalı da olsa telgrafların hedefine ulaştığına değinerek, Celalettin Arif Bey'e hitaben "*Ferit Paşa'nın sadarete getirilmesi zâten mevzu-ı bahs olmayıp sadaret için Bahriye nâzırı Sâlih Paşa davet ile onun vürûduna intizar edilmekte*"²⁷ olduğunu söyledi. Bu cevap Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleriyle başlatılan halk hareketinin başarıya ulaştığını göstermekteydi. Salih Paşa'nın iktidara getirilmesiyle birlikte İtilaf Devletleri'nin ve onların ülke içindeki işbirlikçilerinin arzuları sonuçsuz bırakılmış oldu.

Esasında telgraf fırtınasının iki önemli sonucu vardır. Bunlardan birincisi; Milli Hareketin beyni durumunda olan Temsil Heyeti'nin gücünü ispatlaması ve hatta onun ötesinde bu olaydan Anadolu üzerindeki hakimiyetini iyice kuvvetlendirerek çıkmasıdır. İkincisi ise; Türk milletinin haklarını koruma hususunda gösterdiği hassasiyettir. Milli iradenin tecellisi olan bu telgraflar, Türk Milleti'nin geleceğini kendisinin tayin etmesi noktasında kat ettiği aşamayı gözler önüne sermektedir.

²³ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, I, s.347.

²⁴ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, I, s.358, 364.

²⁵ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, I, s.369.

²⁶ TİTE, K.17, G.44, B.44.

²⁷ Ali Fuad TÜRKELDİ, *Görüp İştiklerim*, Ankara 1987, s.256-257.

ABSTRACT

The most important politic development in Turkey in the Mondros Armistice era is the national independence struggle. Though protested by the government of İstanbul this movement because it was not stopped, forced the Prime Minister Ferit Paşa to resign. The new government was built by Ali Rıza Paşa, the relationship between the new government and the "Temsil Heyeti" had its ups and downs. This committee claimed that the governments dealings had to fit with the Sivas assembly. The government resigned on 04.03.1920, after showing the pressures of the allied forces as a reason. This resignation was protested by the committee's president Mustafa Kemal Paşa. Mustafa Kemal Paşa criticized the pressure of the Allied forces on the government in terms of international rules, he wanted in a public declaration, the civilians and military to build a national government. A lot of telegrams were sent from Sivas Vilayeti, the resignation of the government was criticized and the call for a national government was renewed. As a result of these telegrams Salih Paşa was appointed.